

ЗЕМЛЕВЛАСНИКИ ПАКУЛЯ – ШЛЯХЕТСЬКО-КОЗАЦЬКИЙ РІД МИХНЕВИЧІВ

У 1471 р. було створене Київське воєводство, на кордонах якого Велике князівство Литовське зорганізувало “українні” замки. До військової служби були залучені значні контингенти місцевої людності. Так утворилась специфічна військова верства – так звана служебна шляхта, зобов’язана “службами” – певним комплексом обов’язків – місцевій замковій адміністрації.

Більшість центрів традиційного скупчення служебної шляхти в Україні знаходилась на Правобережжі. На Лівобережжі такі осередки виникли навколо двох оборонних замків Київського воєводства, що мали загальнодержавне значення, – Любецького й Остерського. До того ж, Любецький замок став центром окремої волості, а з 1569 р. – староства. З Любецьким замком були пов’язані близько 300 шляхетських родів, десять поколінь яких мешкали у навколишніх селах.

Південний кордон Любецької волості проходив по річці Пакулька. Від першої половини XVI ст. до нашого часу дійшов складений, на думку О. Русиної, у 20-х рр. XVI ст. (1527 р.) “Реєстр Чернігівських границь”¹. Згідно “Реєстру”, кордон між Чернігівською землею, яка натоді належала Московській державі, та Любецькою околицею проходив по р. Пакульці до її гирла і там розділяв с. Плехово на дві частини (чернігівську і любецьку).

Таким чином, у XV–першій половині XVII ст. Пакуль входив до складу Любецької округи. Про це свідчить й наявність в селі землеволодіння таких родин любецької шляхти, як Киселів, Михневичів та Грабовських (на землях останніх у XVIII ст. виникли однойменні хутори – Михнівка та Грабовщина). Цікаво, що Михневичів називають і одними з перших поселенців села².

Родина дрібних любецького бояр Михневичів (Татаренків-Михневичів, Михнів, Михнових, Міхнових, Міхненок) відома в Любецькій околиці з XVI ст. Вочевидь, засновником цього роду був татарин Міхно, який мешкав на зламі XV–XVI ст., нащадки якого стали називати себе Татаренками-Михневичами.

Ця родина мала тюркське походження. Поселення золотоординських татар у Великому князівстві Литовському польський історик П. Боровський відносить до початку XIV ст. Ця “татарська еміграція”

була вимушеною і пов'язаною з політикою хана Узбека (1312–1342 рр.), який прийняв для Орди нову релігію – іслам. На Київщині татар оселяли на "військовому праві" лише після 1380 р.³ М. Любавський доводив, що "татарський елемент" з'являється на Київщині після походу литовського князя Вітовта на Дон у 1397–1398 рр. Полонені були розселені на новоздобутих землях і отримали права, аналогічні шляхетським⁴. На думку Я. Собчака, оселення татар на Київщині (до якої належала і Любецька околиця) слід віднести до середини XV ст.⁵ О. Яблонівський указував, що не лише у степовій зоні, а й на півночі, на початку XVI ст. поблизу замків Остра та Любеча, існували ознаки тюркської присутності⁶.

За даними О. Яблонівського, родина Михнович у 1598 р. отримала привілей польського короля Сигізмунда III (1587–1632 рр.), який підтвердив їхні права на Мотковську (Маликовську або ж Малиновську) землю та Сірховську оранку. Згодом тут виникло с. Татарине⁷. Знаходилося це село неподалік села Сірхове (Шерхове) в районі сучасного села Березівка. Але якщо село Сірхове зникло ще у XIX ст., то село Татарине – у другій половині XVII–XVIII ст.

Привілей підтверджував надання Михновичам земельних володінь любецькими старостами Павлом Сапегою (1559–1580 рр.), Андрієм Вишневецьким (1580–1583 рр.) та Войтехом Хотимським (1594–1611 рр.). З цієї землі вони були зобов'язані нести боярську службу при Любецькому замку⁸.

Під час війни 1648–1654 рр. Михнови стали козаками Чернігівського полку, частина роду в XVIII ст. зuboжила і стала селянами. Представники цієї родини нерідко займали уряди козацької старшини в різних сотнях Чернігівського полку. Зокрема, у 1725 р. хорунжим Березинської сотні був Леонтій, а отаманом – Артем Михненко⁹. 1742 р. наказний Березинський сотник Михненко володів млином на р. Снов неподалік Седнева¹⁰. У 1748 р. у Бубновській сотні служив виходець з Березини козак Артем Михню¹¹.

До 1754 р. вмирає бунчуковий товариш Артем Михню (Михнов). Відомо, що йому належали у Березинській сотні 3 млини з хутором та слободою¹². У червні 1755 р. Іван Михню згадується як сотенний отаман Березинської сотні¹³. Федір Михню служив військовим товаришем Любецької сотні у 1762 р.¹⁴ У 1776 р. удова бунчукового товариша С. Полуботка скаржилась до Генеральної військової канцелярії на удову Михнову, яка "незаконно" володіла землями у с. Виблі, немовби проданими Михнами ще матері С. Полуботка Марії Михайлівні¹⁵.

У 1742 р. мешканець с. Пакуль Григорій Михневич збудував на р. Пакульці біля хутора Михнівка водяний млин. У *Генеральному опису Лівобережної України 1765–1769 рр.* згадується Михновський млин на р. Пакульці “об одном камне, мелет водно вешнее и осеннее время, с оной прибыли в год деньгами 60 копеек”. 1769 р. біля папірні у с. Пакуль знаходилась хата Григорія Михневича. Під 1770 р. відомий 57-річний гітар Григорій Михневич, наступного, 1771 р., він звільнився з посади “за нерадение”¹⁶.

Серед дворян Чернігівської губернії 1881 р. знаходимо більше двадцяти представників різних гілок цього роду – Михно, Михнів, Михнових¹⁷. У 1882 р. волосний суд Пакуля розглядав справу селян Михневичів з Федором Карандою, який відсудиву них частину землі в урочищі Соколовщина. 1913 р. у Пакульській волості існував хутір Михнівка (13 будинків)¹⁸.

¹ Русина О. Из спостережень над “Реестром Чернігівських границь” з 20-х рр. XVI ст. // *Записки Наукового товариства ім. Т. Шевченка. Праці історико-філософської секції.* – Т. ССХХV. – Львів : Наукове товариство ім. Т. Шевченка, 1993. – С. 296–298.

² Курданов А. Село Пакуль на зламі століть. – Чернігів : РВК “Десянська правда”, 1996. – С. 9; Кондратьев І.В. Під Литвою, Московією та Польщею. – Чернігів : КП “Видавництво “Чернігівські оберени”, 2005. – С. 74–78.

³ Borawski P. Z dziejow kolonizacji tatarskiej w Wielkim ksiestwie Litewskim i w Polsce (XIV–XVII w.) // *Przeład Orientalistyczny.* – 1977. – № 4. – S. 291–292, 295–296.

⁴ Любавский М.К. Очерк истории литовско-русского государства до Люблинской унии включительно. С приложением текста хартий выданных Великому князю Литовскому и его областям ; Изд. 2. – М. : Художественная печать, 1915. – С. 127.

⁵ Sobczak J. Polozenie prawne ludnosci tatarskiej w Wielkim ksiestwie Litewskim. – Warszawa; Poznan, 1984. – S. 28.

⁶ Jablonowski A.W. Pisma. – Warszawa, 1911. – Т. III. Ukraina. – S. 17, 33.

⁷ Там само. – S. 34.

⁸ Державний архів Чернігівської області. – Ф. 86. – Оп. 1. – Спр. 28. – Арх. 288 зв.

⁹ Личный состав малороссийской козацкой старшины в 1725 году (Из архива Я.М. Маркевича.) Приложение // *Киевская старина.* – 1904. – Т. LXXXVI. – № 7–8. – С. 7.

¹⁰ Список водяных мельниц Черниговского полка (1742 года). (С предисловием А. Лазаревского) // *Записки Черниговского губернского статистического комитета.* – 1872. – Вып. 5–6. – Кн. 2. – С. 110.

- ¹¹ Центральний державний історичний архів України у м. Києві (далі – ЦДАК України). – Ф. 51. – Оп. 3. – Спр. 19328. – Арк. 203.
- ¹² Описание рек и речек Черниговского полка в 1754 году // Труды Черниговской губернской архивной комиссии. – Чернигов, 1908. – Вып. 7. – Отд. 1. – С. 33.
- ¹³ Інститут рукопису Національної бібліотеки України ім. В.І. Вернадського (далі. – ІР НБУВ). – Ф. 1. – Спр. 18777. – Арк. 35.
- ¹⁴ ЦДАК України. – Ф. 108. – Оп. 2. – Спр. 1051. – Арк. 56.
- ¹⁵ ЦДАК України. – Ф. 57. – Оп. 3. – Спр. 15578. – Арк. 48.
- ¹⁶ Курданов А.Л. Голос пам'яті (історія села Пакуль та його околиці). – Чернігів, 1998. – С. 39, 110, 199, 272.
- ¹⁷ ІР НБУВ. – Ф. 1. – Спр. 61605. – Арк. 56 зв.; Курданов А.Л. Голос пам'яті (історія села Пакуль та його околиці). – С. 23, 38, 110.

Анатолій Адрюг

ТРОЇЦЬКА ЦЕРКВА В ПАКУЛІ – ПЕРЛИНА УКРАЇНСЬКОЇ ДЕРЕВ'ЯНОЇ АРХІТЕКТУРИ

Одна із перших згадок про цей храм належить Філарету Гумілевському. Він відзначив, що церква була дуже високою і великою, оточеною опасанням, яке на час написання праці (1860-ті рр.) не збереглося. Захоплення автора викликало те, що бруси зрубів покладені дуже вміло, відтак і за 150 років існування споруди не помічено жодних відхилень від вертикалі первісних стін. Філарет Гумілевський опублікував текст напису, вирізьбленого на одвірку головних західних дверей: “року Божого 1710 марта 29 основася церковь сія святяга Троицы в Пакуле за благословеннем превелебнейшого отца Модеста наместника Печерского, и старанием отца Дионисия Кубачевского, городничого Пакульского”.*

Фотографії цієї видатної пам'ятки, яка не збереглася, публікувались в різних виданнях. Опис храму можна бачити в книзі С.А. Таранушенка “Монументальна дерев'яна архітектура Лівобережної України”.

Троїцька церква знаходилась у центрі Пакуля і відігравала важливу роль в містобудівельній ситуації. У плані церкви поєднано чотири шестикутні рамена, розміщені навколо центральної дільниці, яка не мала окремого зрубу. Аби було на що спертись головній бані, стіни чотирьох зрубів, звернених до центру, поставили вищими за інші. Відповідно храм мав 5 бань – чотири розміщені навколо головної за вісями схід-захід, північ-південь.